

عنوان : تربیت فرزند از دیدگاه اسلام

نام و نام خانوادگی : محمد جواد انصاری

پایه ۶

حوزه شیخ علیخان زنگنه

شهریور ۹۶

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةٌ مُسْلِمَةً لَكَ

پروردگارا ما را فرمان بردار خود قرار بده

و از فرزندان ما امتی سر به فرمان و معتقد به خود پدید آر

آن چه به روشنی در تعالیم اسلامی دیده می شود ، تاگید بر داشتن فرزندی شایسته و دارای تربیت انسانی و با معیارهای مکتبی است ، نه مطلق فرزند داری .

در قرآن کریم درباره فرزند تعبیرهایی آمده است مانند « ذریه طیبه »^۱ فرزندی پاک و شایسته ، فرزندی مایه روشنی چشم^۲ ، فرزندان مرا انسان هایی شایسته گردان^۳، که جهت گیری دقیق تربیتی دارد .

فرزندان پاک و مایه روشنی چشم ، بی گمان تربیت یافتگانند . تعبیر فرزندان صالح نیز روشن است که به ادب داشتن و تربیت شدن نظر دارد .

در روایات معصومین علیهم السلام نیز ، بر ضرورت تربیت فرزند تاکید فراوان شده است و امام سجاد علیه السلام آن را از مسؤولیت های پدر و مادر و یکی از حقوق فرزند شمرده است ، ایشان می فرماید : « حق فرزندت این است : . . . که مسؤولیت داری که او را خوب تربیت کنی .»^۴

در این یادداشت کوتاه که از سه بخش تشکیل شده است ، ابتدا به معنای تربیت ، آثار و فواید تربیت صحیح فرزند و سپس به برخی از محور های تربیتی اهل بیت علیهم السلام برای تربیت اشاره خواهد شد .

بخش اول : ریشه لغوی «تربیت»

از کتاب های لغت اصیل و معتبر ، استفاده می شود که واژه « تربیت » با دو ماده لغوی «رَبَوَ» و «رَبَّبَ» مرتبط است.

گرچه بسیاری از کتاب های تعلیم و تربیت هنگام بحث از ریشه واژه «تربیت» آن را از ماده «ربو» ذکر می کنند ، ولی نویسنده عرب زبان کتاب النظام التربوی فی الاسلام با استناد به برخی کتاب های لغوی معتبر ، تصریح کرده است : تربیت در لغت ، از ماده «ربب» است^۵ با مراجعه اجمالی به کلمات لغویان آشکار می گردد که واژه «تربیت» دارای دو ریشه لغوی «ربو» و «ربب» است. ولی به دلیل آن که هر کلمه ای نمی تواند بیش از یک ریشه لغوی اصلی داشته باشد ، پرسش مهم این است که کدام یک از دو ریشه مذکور اولی و اصلی و کدام یک ثانوی و فرعی است؟ در پاسخ به این پرسش، دیدگاه لغویان متفاوت است. که در ذیل دو دیدگاه مهم و متضاد و قابل بحث و بررسی در بین کلمات لغویان به طور اختصار اشاره می شود :

دیدگاه اول : قول افرادی مانند راغب در مفردات است که از ظاهر کلام ایشان استفاده می شود «تربیت» از ربو مشتق شده است .

۱ آل عمران ، ۳۸

۲ فرقان ، ۷۴

۳ احقاف ، ۱۵

۴ بحار / ۷۴ / ۶ از خصال شیخ صدوق

۵ « التربية فی اللغة مأخوذة من رب و لده و الصبی یربّه » باقر شریف قریشی ، النظام التربوی فی الاسلام ، ص ۴۱

دیدگاه دوم: قول افرادی مانند ابن منظور در لسان العرب و ابن منظور و زبیدی که از ظاهر کلام آنها استفاده می شود «رتبی» در اصل «رتب» و مضاعف بوده که به دلیل ایجاد سهولت در تلفظ و تخفیف حرف باء دوم تحویل و تبدیل به حرف عله یاء شده و در نهایت ، مصدر آن به دلیل معتدل بودن فعل «رتبی» بر وزن تفعله آمده است. و «ربب» ریشه اصلی واوآلی و «ربو» ریشه فرعی و ثانوی « تربیت » است. به نظر می رسد از دو دیدگاه مذکور ، دیدگاه دوم صحیح و قابل دفاع علمی است ؛ زیرا تبدیل یکی از حروف کلمه مضاعف به حرف عله در علم صرف براساس قاعده وقانون است وازاین رو ، در زبان عربی دارای شواهد متعددی است.^۶

ثمره بحث همانگونه که در کتاب التحقیق فی کلمات القرآن الکریم ، آمده است ، هنگام ترجمه و توضیح واژه تربیت روشن می شود . اگر ماده «ربو» در مورد تربیت انسان به کار رود ، مراد رشد و نمو و تربیت بدنی ، جسمانی و مادی است ، برخلاف «تربیت» از ریشه اصلی «ربب» که به معنای سوق به سمت کمال معنوی است.

بخش دوم : آثار و فواید تربیت صحیح فرزند

یکی از مهم ترین فواید تربیت فرزند صالح این است که چنین فرزندی ، سبب خوش نامی و آرامش پدر و مادر و سبب دعای خیر و طلب آموزش برای آن هاست . امام صادق علیه السلام می فرماید : « میراث خداوند از بنده مؤمن ، فرزند صالحی است که برای او آموزش طلبد . »^۷

فرزند صالح و تربیت شده ، مایه سعادت پدر و مادر خویش در دنیا می باشد ؛ همچنین بهره مند گشتن از فرزندان و مفید بودن فرزند برای والدین حتی پس از مرگ ، به تربیت و شایستگی آنان بستگی دارد . کسانی که به تربیت فرزندان نمی پردازند ، در این دنیا که سودی از آنان عایدشان نمی شود هیچ ... پس از مرگ نیز از اولاد بهره ای نمی برند و نخواهند برد .

پیامبر خاتم می فرماید : « هرگاه مؤمن بمیرد ، دوران عمل و تلاش او پایان می یابد مگر از سه چیز : ... (سوم اینکه) فرزند شایسته ای داشته باشد که برایش دعا کند . »^۸

این بهره مند شدن از فرزند ، حتی پس از مرگ بر تربیت و ایمان فرزندان استوار است . فرزندی که صحیح تربیت شده باشد به حق و حقوق والدین حتی پس از مرگ نیز وفا می کند و به یاد آنان می باشد . از جهت دیگر هنگامی که فرزند انسان صالح و پاکدامن باشد عمل و دعایش نیز ثمر بخش و کارساز است و رستگاری را نصیب ارواح پدران و مادران خویش خواهد کرد.

امام سجاده علیه السلام در دعای ۲۵ صحیفه سجادیه می فرماید :

« اللَّهُمَّ وَ مَنْ عَلَيَّ بَقَاءٍ وَ وُلْدِي وَ بِإِصْلَاحِهِمْ لِي وَ بِإِمْتَاعِي بِهِمْ ... وَ أَعْنِي عَلَي تَرْبِيَّتِهِمْ وَ تَأْدِيبِهِمْ ، وَ بَرِّهِمْ »^۹

« خداوندا بر من منت گذار با زنده ماندن فرزندانم و با اصلاح اخلاق آنان و با بهره مند شدن من از ایشان ... و آنان را انسان هایی پرهیزکار ، بینادل ، حرف بشنو و اهل طاعت خود و اولیا خود بگردان و دوستدار مردمان و خیرخواه پاکان و نیکان ... و مرا کمک کن تا در پرورش و تربیت و نیکی کردن به آنان موفق باشم »

^۶ ک کاوشی در ریشه قرآنی واژه «تربیت» و پیامد معنایی آن

بحار / ۱۰۴ / ۹۰

بحار / ۲ / ۲۲

صحیفه سجادیه / دعای ۲۵

اصلی نیکی ها و پاکی ها تشریح گشته است تا حس زیبایی شناسی و زیبادوستی انسان برانگیخته شده و انسان با انگیزه های عاطفی نیز به کردار انسانی و عمل صالح دست یازد چنانکه در بُعد ضد تربیتی و ترویج هنجار های زشت و غیر انسانی نیز ، احساس عاطفی و هنری مورد استفاده قرار می گیرد و نا انسانی ها و زشتی ها ، زیبا جلوه داده می شود همانطور که در آیه قرآن در رابطه با شیطان آمده است :

« وَ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ، وَ شَيْطَانٌ أُنْجِبَهُ رَأْسَهُ وَ خَوَاسْتَنِي نَشَانِ دَادِ »^{۱۴}

بر این اساس مربیان و والدین ابتدا باید زیبایی و زشتی اعمال و رفتار مثل زیبایی راستگویی و زشتی دروغ ، زیبایی علم و زشتی جهل ، زیبایی پاکدامنی ، زیبایی شکیبایی ، زیبایی گذشت ، زیبایی سخن خوب گفتن و زشتی فحش و ... را به فرزندان آموزش دهند تا مبادا شیطان ، اعمال و صفات زشت را در نظر آنها زیبا جلوه دهد .

۳ مداومت در امر تربیت فرزند

والدین و مربیان باید توجه داشته باشند که تربیت فرزند هنگامی حاصل می شود که تربیت و تهذیب همراه با تداوم و استمرار و به آرامی و پیوسته باشد و موضوعی نیست که یکباره تحقق یابد . همانگونه که امام باقر علیه السلام می فرماید : « محبوب ترین کارها نزد خدای بزرگ ، کارهایی است که بنده بر آنها مداومت کند (و استمرار داشته باشد) هرچند اندک باشد . » که یکی از بهترین کارهای خیر و خدا پسند ، تربیت کردن فرزندان است و تداوم بخشی به آن .

رهرو آن نیست گهی تند و گهی خسته رود

رهرو آن است که آهسته و پیوسته رود

۴ آرامش خانواده ، زمینه مناسب تربیت

امام صادق علیه السلام می فرماید : « سه چیز مایه آرامش مؤمن است ... از آن جمله : همسری شایسته که در کار دنیا و آخرت او را یاری کند . »^{۱۵}

یکی از اموری که به دنیا و آخرت انسان مربوط است تربیت فرزندان است ، که بدون همکاری جدی زن و شوهر هیچگاه امکان پذیر نیست . پس این همسرانند که بهترین زمینه برای رشد مادی و معنوی فرزندان را فراهم می سازند . و ناآرامی و ستیزه گری زن و شوهر ، از ناهنجارترین رفتار برای خانواده است ، که بیشترین زیان را متوجه فرزندان می کند .

۵ تربیت دینی و ایمانی

تربیت عقیدتی و رشد باورهای دینی در فرزندان راهها و شیوه های گوناگون دارد :

نخست اینکه دین را به صورتی که هست ، یعنی : منطقی و معقول و در ارتباط با زندگی انسان امروز ، به آنان بیاموزیم . والدین برای تبیین دین به این صورت می توانند از کارشناسان باتجربه دینی کمک بگیرند . گام دیگر که بسیار مهم و سازنده است و به صورت کلی به آن اشاره شد ، این است که با عمل ، باور های دینی را در ذهن فرزندان استوار سازند ، یعنی با رفتار درستی که پدر و مادر از خود نشان می دهند ، و در مسائل زندگی عملی نمودار می گردد ، اسلام مجسم را به فرزندان نشان دهند . هنگامی که دین باوری در خانواده حاکم است ، و ضابطه در همه مسائل خانواده معیار های دینی والهی است ، تأثیر خود را بر فرزندان خواهد گذاشت . وقتی پدر و مادر به نماز خواندن مقید بودند و غیبت نکردند و دروغ نگفتند و با یکدیگر انسانی و اسلامی رفتار کردند ، در نتیجه فرزندان از ایشان درس می گیرند و روش های عملی بزرگتر ها در ذهن آنها نقش می بندد و رفتار اسلامی والدین مربی راستین فرزندان می گردد .

۱۴ انعام ، ۴۳

۱۵ بحار ، ۱۰۳ ، ۲۱۸

۶ تربیت برای آینده

امام امیرالمؤمنین علیه السلام می فرماید: « لازم ترین چیزهایی را که جوانان باید بیاموزند، اموری است که چون بزرگسال شدند به دانستن آنها نیاز دارند. »^{۱۶}

پدر و مادر باید به فرزندان آینده نگری بیاموزند و به لحاظ ذهنی و فکری آنها را برای آینده و رویارویی با مشکلات احتمالی آینده و همچنین طرح ایده های نو و جدید برای زندگی بهتر در آینده آشنا سازند.

۷ دقت در سلامت خوراک فکری کودک

امام امیرالمؤمنین علیه السلام می فرماید: « چگونه است که هرگاه در شب برای مردم غذا بیاورند، زحمت چراغ روشن کردن را بر خویش هموار می کنند، تا خوب ببینند چه چیز داخل شکمشان می کنند، لیکن اهمیتی به خوراک روحشان نمی دهند، به اینکه چراغ های عقل و دانائیشان را برافروزند (و عقائد و افکار نادرست را وارد ذهن خود نکنند) و از پیامد های نادانی و گناه در عقیده و کردار خود در امان بمانند. »^{۱۷}

و این وظیفه پدر و مادر است که مراقب عقائد و افکار فرزندشان باشند و ببینند به واسطه فیلم ها، شبکه های مجازی و... چه مسائلی وارد ذهن فرزندشان می شود و این مسائل چه آثار و نتایجی به همراه دارد.

۸ پرهیز از کاموری و لذت پرستی

غوطه ور شدن فرزند در لذت ها و شادخواری ها و خوش گذرانی ها، شخصیت فرزند را ناتوان و سست و کم تحمل می کند و از رویارویی با سختی ها و فراز و نشیب های زندگی باز می دارد و فرزند را به سستی می کشاند. باید حتی در صورت بی نیازی، گاهی اوقات به خواسته های آن ها پاسخ منفی داد.

۹ آشنا کردن کودکان با زمان

در حدیثی از امام صادق علیه السلام وارد شده است که: « العالم بزمانه لا تهجم علیه اللوابس » « کسی که به روزگار خویش داناست به خطا نمی افتد »

در همین راستا از علی علیه السلام نقل شده است که « ادبوا اولادکم علی آداب زمانکم » « کودکانتان را با آداب زمان خویش تربیت کنید »
لازمه تربیت اینچنینی آشنا کردن کودکان با آداب و فرهنگ زمانه است تا به خطا و اشتباه نیفتند، درست تصمیم بگیرند و راه خویش را به خوبی بشناسند.

۱۶غررالحکم / ۱ / ۳۰۵

۱۷سفینة البحار / ۲ / ۸۴

نتیجه گیری و پیشنهاد :

- ۱ در تعالیم اسلامی به داشتن فرزندان شایسته تأکید فراوان شده است .
- ۲ سلامت و آرامش روحی و روانی والدین و خانواده منوط به داشتن فرزندان صالح است .
- ۳ زمینه مناسب برای تربیت فرزندان صالح ، خانواده می باشد که لازم است مسؤولان در برنامه ریزی هایشان ، توجه بیشتری به خانواده و زندگی مشترک داشته باشند .
- ۴ تربیت از دو ماده مختلف گرفته شده است که یکی اشاره به سوق فرزند به کمال جسمانی و مادی و دیگری اشاره به سوق فرزند به کمال معنوی و روحانی دارد که به نظر می رسد تربیت در آیات و روایات بیشتر در معنای دومی به کار رفته .
- ۵ مسؤولان فرهنگی ، اجرایی و علمی کشور باید از میان صالحان انتخاب شوند و ضابطه مند باشد نه مبتنی بر روابط ، زیرا تربیت کودکان و جوانان مبتنی بر ارائه الگوهای مناسب است .
- ۶ صدا و سیما و رسانه ها باید به مسأله زیبا نمائی نیکی ها و ارزش ها اهتمام بیشتری بورزند .
- ۷ فصلی بودن تربیت ، مضرّ به تربیت است . تربیت باید همگانی ، مداوم و جامع باشد در همه سطوح و به موازات هم به پیش برود .

پایان